

Uluslararası İttifakların Dinamikleri: Altyapısal Bir Perspektif¹

The Dynamics of International Alliances: A Structural Perspective

Sedef ÖZERTAN

İstanbul Üniversitesi

Özet

Bu makale, uluslararası ilişkilerde ittifak kavramını, realist, liberal ve Marksist kuramlar çerçevesinde ele alarak, bu üç yaklaşımın ittifaklar üzerindeki açıklayıcı gücünü karşılaştırmaktadır. Realist kuram, ittifakları devletlerin güvenlik ve güç dengesini koruma amacıyla kurdukları geçici stratejik iş birlikleri olarak tanımlarken, liberal kuram ittifakları ekonomik ve politik işbirlikleri üzerinden değerlendirmekte ve karşılıklı bağımlılık kavramına odaklanmaktadır. Marksist perspektif ise ittifakları kapitalist üretim ilişkileri, sınıfsal dinamikler ve ekonomik eşitsizlikler ekseninde yorumlayarak, ittifakların temelinde ekonomik altyapının yattığını öne sürmektedir. Bu makale, Marksist kuramın, ittifakların ekonomik altyapı ve küresel sermaye birikimiyle olan bağıını analiz ederek realist ve liberal yaklaşımlardan farklı bir çerçeve sunduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, uluslararası ilişkilerde ittifaklar sadece güvenlik ve iş birliği perspektifinden değil, aynı zamanda küresel kapitalist sistemin ekonomik ve sınıfsal etkileri ışığında da değerlendirilmeli ve ele alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İttifaklar, Realizm, Liberalizm, Marksizm, Ekonomik Altyapı, Küresel Kapitalizm, Sınıf Dinamikleri, Güç Dengesi, Karşılıklı Bağımlılık

Abstract

This article examines the concept of alliances in international relations through the frameworks of realist, liberal, and Marxist theories, comparing the explanatory power of each approach on alliances. Realist theory defines alliances as temporary strategic collaborations established by states to maintain security and balance of power. In contrast, liberal theory evaluates alliances through economic and political cooperation, focusing on the concept of interdependence. The Marxist perspective, however, interprets alliances in terms of capitalist production relations, class dynamics, and economic inequalities, suggesting that economic infrastructure is the foundation of alliances. This article argues that Marxist theory provides a unique framework by analyzing the connection between alliances, economic infrastructure, and global capital accumulation, distinguishing it from realist and liberal approaches. Ultimately, the article asserts that alliances in international relations should be considered not only from the perspectives of security and cooperation but also in light of the economic and class-driven impacts of the global capitalist system.

Keywords: Alliances, Realism, Liberalism, Marxism, Economic Substructure, Global Capitalism, Class Dynamics, Power Balance, Interdependence

Atıf için (how to cite): ÖZERTAN, S. Uluslararası İttifakların Dinamikleri: Altyapısal Perspektif. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (2024); 4(2), 184-199

¹ Bu makale "Birleşmiş Milletler Zemininde İttifaklar: Dönem ve Dinamik Örüntüleri" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Uluslararası ilişkiler literatüründe genel olarak ittifak kavramı, devletlerin ulusal güvenlik kaygıları etrafında şekillenen askeri veya ortak çıkarlarını koruma amacıyla oluşturdukları stratejik iş birliklerine tekabül etmiştir. Tarih boyunca ittifakların uluslararası sistemin şekillenmesinde kritik bir rol oynadığı bilinmektedir. İttifaklar üzerine yapılan araştırmalar, özellikle realist ve liberal kuramlar çerçevesinde yoğunlaşmış, bu yaklaşımlar ittifakları genellikle güç dengesi ve karşılıklı bağımlılık gibi kavramlarla açıklamaya çalışmıştır. Soğuk Savaş'tan günümüze kadar olan süreçte ittifak kavramı inşacılığın kimlikler, normlar gibi kavramlara vurgusu ya da eleştirel yaklaşımın ulus devletin ötesine geçen yorumları ile şekillenen yeni bakış açıları ortaya çıkmışsa da realizm ve liberalizm eksenli çalışmaların hissedilir etkisi devam etmiştir.

Realist kuram, ittifakları devletlerin güvenlik çıkarlarını maksimize etme çabalarıyla açıklamakta ve ittifakları güç dengesinin korunmasına yönelik geçici stratejik iş birlikleri olarak görmektedir. Ayrıca devletlerin diğer devletlerin güç kazanma potansiyelini dengelemek amacıyla ittifaklar kurduklarını savunmaktadırlar. Bu çerçevede ittifaklar, devletler arasındaki savaşları önlemek için bir caydırıcı unsur olarak değerlendirilmektedir.

Öte yandan, liberal kuram, ittifakları devletlerin sadece güvenlik değil, aynı zamanda ekonomik ve politik çıkarlarını maksimize etmek için kurdukları iş birlikleri olarak değerlendirmekte ve devletlerin çıkarlarını karşılıklı bağımlılık ve uluslararası örgütler aracılığıyla koruduklarını savunmaktadır. Bu yaklaşımın yanı sıra ittifakların, ortak çıkarlar doğrultusunda uzun vadeli iş birliği süreçleri olduğunu öne sürmektedirler. Ancak bu iki ana yaklaşım, ittifakların oluşumunda ekonomik altyapının rolünü büyük ölçüde ihmal etmektedir.

İttifak kavramındaki çeşitlilik ihtiyacı hem sistemsel dönüşümlerin hem de kuramsal genişlemenin bir sonucudur. Realist ve liberal kuramlar zamanla çeşitlenmiş ve bu yaklaşımlara alternatif yeni kuramlar gelişmiştir. Bu kuramsal genişleme, ittifak çalışmaları üzerine yenilikler getirmiştir. Bazı kuramcılar ittifak türlerini açıklarken, diğerleri stratejiler ve motivasyonları analiz etmiştir. Ancak, ittifak kavramının ontolojik analizi hem Türkçe hem de uluslararası literatürde somut ittifak örnekleri üzerinden yapılan çalışmaya göre daha az sayıdadır. Türkçe literatürde özellikle ciddi bir boşluk göze çarpmaktadır. Çoğu çalışma, belirli ittifak türlerine ve stratejilerine odaklanırken, ittifak kavramı üzerine yapılan spesifik araştırmalar sınırlıdır. Örneğin dış politika analizi (Sönmezoğlu, F., 1994), uluslararası siyasette temel kavramları ele alan çalışmalar (Balta, E., 2021) ve uluslararası örgütler kapsamında yazılmış çalışmalar ile içerisinde ittifak kavramı bir alt başlık olarak kısaca ele alınırken, müstakil bir ittifak teorisi kitabına Türkçe literatürde rastlanmamıştır. Ayrıca Ulusal Tez Merkezinde, uluslararası ilişkiler alanında, anahtar kavramlar çerçevesinde "ittifak" kavramı için yapılan aramada yaklaşık otuz doktora tezine rastlanmakta ve bu tezlerin bir kısmı iç politika bağlamında parti ittifaklarına değinirken büyük bir çoğunluğu da genel eğilime benzerlik göstererek belirli bir ittifak türü, stratejisi ya da vaka üzerinden yapılan çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin "sadece" ittifak kavramı üzerine yazılmış Türkçe bir kitap bulunmamakla birlikte, uluslararası literatürde de sadece ittifak kavramı üzerine yazılmış az sayıda eser bulunmaktadır. (Weitsman, P. A., 1997; Walt, S., 1987; 2009; Snyder, 1997; Friedman, Bladen, Rosen, 1970; Liska, 1962)

Bu çalışma, uluslararası ilişkiler literatüründe ittifak kavramının ele alınış biçimlerine yönelik teorik sınırlılıkları eleştirel bir perspektiften değerlendirerek, bu alandaki teorik boşluğa özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Realist kuram, ittifakları güç dengesi politikasının bir aracı ve güvenlik kaygılarının bir yansıması olarak görürken; liberal kuram, ittifakların yalnızca güvenliği değil, aynı zamanda ekonomik ve politik çıkarları maksimize etmeyi hedefleyen uzun vadeli iş birlikleri olduğunu öne sürmektedir. Ancak bu yaklaşımlar, ittifakların ekonomik altyapıya ve küresel kapitalist sistemin sınıfsal dinamiklerine olan bağlılığını büyük ölçüde göz ardı etmektedir. Bu eksiklikten hareketle çalışma, şu sorulara yanıt aramaktadır: (1) İttifakların oluşum ve işleyiş süreçlerinde ekonomik altyapının ve küresel kapitalist sistemin belirleyici rolü nedir? (2) Marksist bir perspektiften bakıldığında, ittifaklar sınıfsal ve ekonomik dinamikler temelinde nasıl yeniden yorumlanabilir? Çalışmanın temel argümanı, ittifakların yalnızca güç dengesi ve güvenlik kaygıları üzerinden şekillenmediği, aynı zamanda küresel kapitalist sistemin ekonomik ve sınıfsal yapıları ile yakından ilişkili olduğudur. Bu çerçevede çalışma,

ittifak kavramına çok boyutlu bir yaklaşım geliştirerek, uluslararası ilişkiler literatürüne teorik derinlik kazandırmayı ve ittifak analizlerini daha kapsayıcı bir düzeyde yeniden yapılandırmayı hedeflemektedir.

2. Realist ve Liberal Kuramlar

2.1. Realist Kuram

Realist kuramın üzerine inşa edildiği anarşik uluslararası sistem yaklaşımı, bu kuramın ittifak kavramı konulu çalışmalarında da etkisini hissettirmektedir. Bu etki daha en başta kavramın tanımı ile ortaya çıkmaktadır. Realist kuram etrafında şekillenen ittifak merkezli çalışmaların ortaya koyduğu tanımlara bakıldığında ortak noktaları, anarşik uluslararası sistemdeki güvenlik kaygılarını gidermek üzere ortaya çıkan askeri iş birlikleri (alliance) olduğu yönündeki görüşleridir. (Fedder, 1968, s: 68; Friedman, Bladen, & Rosen, 1970, s, 5; Holsti, Hopmann, & Sullivan, s. 2; Lai & Reiter, 2000, s. 205; Liska, 1962, s. 12; Morgenthau & Thompson, 2005, s. 193; Snyder, 1990, s. 104; Snyder, 1991, s. 123; Sönmezoğlu, 2000, s. 638; Walt, 1987, s. 12; Walt, 1997, s. 157; Wilkins, 2012, s. 56)

Güvenlik kaygıları ile şekillenen bu iş birliklerinin ana hedefi olan “Güç Dengesi”, realist perspektifte ittifakların temel dinamiği olarak kabul edilmiştir. Bu kurama göre, bir devlet ya da bir grup devlet, diğerlerinin artan gücünü dengelemek için ittifaklar kurmaktadır. Özellikle Viyana Kongresini takip eden ve I. Dünya Savaşı ile sona eren dönem, bu stratejinin en iyi örneği olarak kabul edilmektedir.

Bu bakış açısı realist kuramı, ittifakları derinlemesine analiz etmek yerine, ortaya çıkış sebeplerini anlamaya yönelmiş ve bu bağlamda ittifak çalışmaları uzun bir süre güç dengesi kavramı etrafında şekillenmiştir. (Bkz. Brawley, 2004; Kenneth Waltz, 1967; Levy 2004; McDonald ve Rosecrance, 1985; Morgenthau, 2004; Wright, 1942) Hemen İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar ortaya çıkan ittifakların, görece yakın güçler arasında kurulan güç dengesi eğilimleri olarak görülmüşse de güçler arasındaki simetrisinin bozulmaya başlaması ve uluslararası ilişkilerdeki kuramsal çeşitlenme ile ittifakların ortaya çıkmasını açıklayacak yeni görüşler ortaya atılmıştır. Realizmin kendi içindeki yenilikler ittifak çalışmalarına da yansiyarak güç dengesi yaklaşımına alternatifler çıkarmıştır. Bu alternatif bakış açılarından ilki aslında George Liska'nın (Liska, 1962) bahsettiği ancak Stephan Walt'un sistemli bir çalışmada ele aldığı tehdit dengesi kavramı olmuştur. (Walt, 1987; ayrıca bkz. Keohane, 1988; Walt, 1988; Walt, 1985; Fordham, Poast, 2016; Snyder, 1997; Jervis, 2017; Weitsman, 1997) Bu görüşe göre, devletler için nihai amaç güvenliktir ve diğer devletlerin güç kapasitelerindeki artış güvenlik açısından bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu doğrultuda devletler güçlerini birleştirmek amacıyla ittifaklar oluştursa da bu ittifakların temel işlevi karşılaştıkları tehdidi bertaraf etmektir. Başka bir ifade ile devletler için güç artık bir amaç değil, tehdidi ortadan kaldırmak için bir araç haline gelmiştir. (Özertan, 2024, s. 33) Özellikle Soğuk Savaş'ın ilk döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin liderliğinde oluşan iki kutuplu sistem, bu kuramın somut bir örneğini teşkil etmektedir. NATO ve Varşova Paktı gibi askeri ittifaklar, tehdit dengesi kuramına uygun şekilde, devletlerin karşılıklı güvenlik çıkarılarını koruma amacıyla oluşturulmuş yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaş döneminde NATO ve Varşova Paktı'nın oluşumu, realist kuramın öne sürdüğü tehdit algısı ve güç dengesi kavramlarının somut bir yansımasıdır. Özellikle Kenneth Waltz'un yaklaşımı, bu dönemdeki ittifakların sistemsel zorunluluklardan kaynaklandığını; iki kutuplu sistemin doğası gereği, devletler, karşı karşıya kaldıkları varoluşsal tehditlere yanıt olarak, ittifaklar kurarak güvenliklerini sağlamayı amaçladığını ortaya koymuştur (Waltz, 1979, s. 126-127). NATO, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkelerinden gelen askeri ve ideolojik tehditlere karşı ABD liderliğinde güvenlik sağlarken, Varşova Paktı, Batı Avrupa'da ve özellikle ABD'nin nükleer kapasitesinde temsil edilen tehditlere karşı Sovyetler Birliği'nin tarafından oluşturulmuştur. Bu bağlamda hem NATO hem de Varşova Paktı'nın yapısal ve işlevsel temelleri, tehdit algılarının devlet davranışlarını nasıl şekillendirdiğine dair güçlü bir örnek sunmaktadır. Örneğin, NATO'nun 1949'daki kuruluşu, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki yayılcı politikalarının doğrudan bir sonucudur ve üyelerine “birimize yapılan saldırı hepimize yapılmış bir saldırdır” ilkesiyle ortak güvenlik sağlama taahhüdü getirmiştir (Baylis, Smith ve Owens, 201, s. 56). Benzer şekilde, Varşova Paktı'nın 1955'te oluşturulması, Batı'nın Almanya'yı yeniden silahlandırma ve NATO'ya dahil etme planlarına yanıt olarak ortaya çıkmış, böylece Doğu Bloku devletlerinin Sovyetler Birliği liderliğinde bir güvenlik çerçevesine dahil edilmesini sağlamıştır.

Bu çerçevede Walt sadece tehdit dengesi yaklaşımını formalize etmekle kalmamış, gücü dengelemek üzere kurulan ittifaklara alternatif bir kavram geliştirerek “peşinden gitme” (bandwagoning) konusunda da önemli çalışmalar yapmıştır. Aslında “Peşinden gitme”, ilk kez 1942 yılında Quincy Wright tarafından kullanılmış ve peşinden gitme stratejisini küçük devletler tarafından tercih edilen bir strateji olduğu için “mazlum politikası” (underdog policy) olarak betimlemiştir. (Wright, 1942, s. 784) Ancak Walt bu konuda da sistemli ve karşılaştırmalı bir çalışma ortaya koyarak ittifak literatürüne katkıda bulunmuştur. Bu yaklaşım sistemdeki asimetrinin daha belirgin hale gelmesi ile paralel olarak şekillenmiştir. Neorealizmin giderek ön plana çıktığı bu dönemde iki süper gücün giderek artan kapasiteleri görece yakın güçler arasında kurulan ittifaklardan ziyade bu iki gücün etrafında şekillenen gelişmelere dikkati çekmiştir. Zira peşinden gitme potansiyel tehdit olan süper güçlerin yanında yer almak anlamı taşımaktadır. Dengelemede öne sürdüğünün aksine burada ittifak tehdide karşı değil tehdit olarak görülen devlet/devletler ile kurulmaktadır. (Walt, 1987, s. 33; ayrıca bkz. Waltz, 1997; Larson, 1991) Bu yaklaşımın asimetrik doğası ise beraberinde birtakım sorunları da gündeme getirmiştir. Bu strateji birtakım özzerklik kaybı sorunlarını gündeme getirmekle beraber tuzağa düşme (entrapment) ve terk edilme (abandonment) olarak ortaya çıkan ikili sorunları da gündeme taşımaktadır. (Walt, 1991, s. 55; Snyder, 1984, s. 466; Snyder, 1990, s. 108; Morrow, 1993, s.209)

Güç dengesi yaklaşımının sorgulanması, sadece karşıt kavramların değil, aralardaki boşlukları dolduracak yeni kavramların da geliştirilmesine olanak tanımıştır. Uluslararası sistemde giderek artan devlet sayısı ve bu devletlerin oluşturduğu hiyerarşik yapı, farklı güç seviyelerine sahip aktörleri sistemin bir parçası haline getirmiştir. Ancak, küçük devletler kimi durumlarda yetersiz güç kapasiteleri nedeniyle ittifaklarda belirleyici bir rol üstlenememekte veya bu rolden bilinçli olarak kaçınmaktadır. Bu dinamikler, klasik ittifak stratejilerinin yeniden gözden geçirilerek yeni yaklaşımlar geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Thomas J. Christensen ve Jack Snyder tarafından irdelenen “zincirleme” (chain-ganging) ve “sorumluluğu devretme” (buck-passing) yeni kavramlardan en fazla dikkat çekenlerdir. (Christensen & Snyder, 1997; Tierney, 2011; Christensen & Snyder, 1990; Lind, 2004; Croucher, 2013)

Tüm ittifak stratejilerinin detaylı olarak ele alınması bu makalenin konusu olmamakla birlikte yeni kavramlara değinmeden geçmek çalışmanın temel ekseninin ittifak kavramı olması bakımından eksik olacaktır. Bu bağlamda yeni kavramların pek çoğu ya dengeleme ya peşinden gitme gibi keskin karar alma eylemleri yerine Soğuk Savaş sonrası çok taraflılığın ve çok boyutluluğun bir getirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bakıma iki uç arasındaki tercihleri ele alan kavramlar olduğu söylenebilir. Bu kavramlar “riskten korunma” (hedging) (Kuik, 2021; Keating ve Ruzicka 2014), bağlamak (tethering) (Weitsman, 2014; Weitsman, 1997), bağlanma (binding) (Izumikawa, 2018; Ian, 2003), saklanmak (hiding) (Schroeder, 1994), bedavaya getirme (free-riding) (Plümper ve Neumayer, 2015), tasmadan kurtulma (leash-slipping) (Kai, 2012), vb. ittifak stratejileri ile literatürde çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki ortaya çıkan tüm yeni kavramlar literatürde eşit ağırlıkta değildir ve bir kısmı zaman içinde rüştünü ispat ederek yerini sağlamlaştırırken, bir kısmı ise akademik ilgiye hasıl olamadan silinip gitmektedir. Bu durumun en önemli sebepleri kimi zaman ortaya atılan stratejinin pratikte yeterince yer bulamaması iken kimi zaman ise daha dikkat çekici yaklaşımların gölgesinde kalmaları olabilmektedir.

Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde güç/güvenlik odaklı askeri nitelikli ittifak stratejileri giderek önemini yitirmeye başlamıştır. Yeni düzende güç algısının askeri boyuttan giderek sıyrılmasının yanı sıra iki kutuplu sistemdeki tehdit algısının yeni düzende değişmesi de realizm kaynaklı ittifak stratejilerinin popülerliğini sarsmaya başlamıştır. Tüm bu değişimlerin temelinde yatan sebep ise yükselen neo-liberal bakış açısıdır.

2.2. Liberal Kuram

Liberal kuram ile realist kuram arasındaki genel farklılıklar ittifak kavramı çerçevesinde de ortaya çıkmaktadır. Liberal kuramcılarının, uluslararası sistemin iş birliği ve karşılıklı bağımlılık yoluyla yürütüleceği yönündeki görüşleri, yalnızca güvenlik ihtiyaçlarına dayalı stratejik iş birlikleri değil, aynı zamanda devletlerin ortak ekonomik ve politik çıkarlarını maksimize etme araçları olarak ittifaklara başvurabileceklerini savunmaktadır. Liberaller, genel olarak, devletlerin iş birliği yaparak uluslararası düzeni koruyabileceğine ve bu sayede savaşların ve çatışmaların önlenebileceğine inanmaktadırlar.

Bunun temelinde ise bireysel çıkarları koruyabilmek için kolektif eylemin gerekliliğine ve bu kolektivizmin tüm tarafların menfaatine olacağı inançları yatmaktadır. (Dunne, 2014; Doyle, 1997; Snidal, 1991). Bu yaklaşım Karşılıklı Bağımlılık düşüncesinin de temelinde yer alan bakış açısıdır. Buna göre, ekonomik ilişkiler ve ticaret, devletler arasında güçlü bağlar oluşturur ve bu bağlar, savaşın maliyetini artırarak barışı teşvik eder. Kısacası serbest ticaretin düzene olan pozitif etkisi olarak ele alınabilecek bu yaklaşım liberal kuramın ortaya çıkışı ve gelişimi ile paralel olarak ele alınmıştır. (Walker, 2008; Doyle, 1986; Burchill, 2005; Burchill ve Linklater, 2015)

Serbest ticaretin önemine vurgu yaparken aynı zamanda demokrasi kavramının da beraberinde bulunmasının gerekliliği liberal kuramların bir başka önemli yaklaşımıdır. Kant ile derinlemesine ele alınan ve pek çok farklı liberal kuramcı tarafından irdelenen demokratik barış tezi yaklaşımına göre; demokratik yönetişimin devletler arasında barışı teşvik edeceği ve bu barışın uluslararası ticaret ve örgütler yoluyla güçlendirileceğini ortaya koyulmuştur. (Walker, 2008, s. 451; Doyle, 1986, s. 1151; Rosenau, Durfee, 2000, s. 34) Ancak bu konuda yürütülen tartışmalar liberal demokrasilerin küresel bir barış değil ancak kendi aralarında bir barış topluluğu oluşturduğunu ve bunun sonucunda da ancak kendi içlerinde kuracakları iş birliklerinin devamlılık arz edeceği şeklindedir. O halde bu yaklaşımı yeniden düzenleyerek "liberal demokrasiler arasındaki iş birliğinin devamlılığı için demokrasilere ihtiyaç vardır" şeklinde ele almak gerekmektedir. (Özertan,2024, s. 72) AB örneğinde olduğu gibi, bu düzlemde kurulan ittifak barışı ve güvenliği tesis etmek için değil var olan barışı ve güvenliği bağımlılıkları artırarak sürdürmek anlayışı ile ortaya çıkmıştır. Kısacası demokrasinin yerleşmiş olduğu, belirli bir hukuki düzen çerçevesinde işleyen bir düzene sahip ülkeler arasında bir iş birliği kurulmuştur. Bir başka ifade ile iş birliği sayesinde bir barış düzeni kurulmuş değildir, var olan barış düzenini korumak adına iş birliği oluşturulmuştur.

İlerleyen dönemde serbest ticaret ve demokratik barış anlayışını sürdürmekle birlikte dönüşen uluslararası sistemde neoliberaler iş birliğinin kaynağı olarak ne liberaller gibi insan doğasını ne de realistler gibi güvenlik kaygılarını işaret etmektedirler. Neoliberalere göre iş birliğinin kaynağı aktörlerin çıkarlarıdır. Çıkar kavramı üzerinde yükselen neoliberal kuramın ittifak kavramına en önemli katkısı ise neoliberal kurumsalcı kanattan gelmiştir. Neoliberal Kurumsalcılığa göre uluslararası örgütler ve rejimler, devletlerin çıkarlarını koordine etme ve iş birliğini teşvik etme konusunda önemli bir rol oynamaktadır (Lamy, 2014, s. 13; Ikenberry, 2009, s. 212). Bu kuramcılar, uluslararası örgütlerin, devletlerin yalnızca kısa vadeli çıkarlarını değil, aynı zamanda uzun vadeli iş birliği çıkarlarını da gözetmesini sağladığını öne sürerler. Hatta neoliberal kuramcılarının sıklıkla vurgu yaptığı karşılıklı bağımlılık kavramının içinde barındırdığı asimetrilere rağmen devletler için mutlak yönden kazançlı politikalar ürettiğini savunmuşlardır (Wiltse, 2018, s. 144). Ancak burada liberal kuram ile kesişen bir nokta kurumların temelindeki insan doğasının etkisinin yadsınmaması gerekliliğidir. (Keohane, 2018, s. 2) Bu açıdan birey merkezli anlayışın yerini korumaya devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla kurumlar, iç hukuk sisteminde bireyin davranışlarını düzenleyen aygıtlar gibi uluslararası sistemdeki iletişimi, arabuluculuğu ve bağlantıları sağlayarak, ittifak oluşumlarına katkı sağlaması bakımından önemlidir. Devletler, benzer düşünen gruplar oluşturarak ve yerel ve uluslararası kurumlar aracılığıyla kendilerini bağlayarak rekabeti, çatışmayı ve savaşı aşabilmektedirler (Johnson ve Heiss, 2018 s. 124). Belirli kurallar ile uluslararası ilişkilere çerçeveler getiren bu kurumlar belirli bir alana yönelik hukuki düzenlemeler yapılabileceği gibi, bu alan bir rejim ya da uluslararası bir örgüt tarafından da yönetilebilir. Dolayısıyla, kurumlar yalnızca güvenlik meseleleriyle sınırlı kalmayıp, sağlık, çevre sorunları, uluslararası suçlar ve ticaret gibi pek çok farklı alanda da yapılandırılabilir. Kısacası kurumlar iş birliğinin organize edildiği, sürdürüldüğü ve büyütüldüğü ortak bir zemin oluşturması bakımından kritik öneme sahip mekanizmalardır.

Bu bağlamda liberal yaklaşımlar ittifakları kriz anlarında ya da kriz anlarının öncesinde güvenlik kaygısı ile başvurulan bir askeri strateji olmaktan çıkarıp kriz anlarının oluşmasını engellemek adına kullanılacak yöntemler olarak ele almaktadır. Bu açıdan liberal kuramlar ittifak kavramının kapsamını da genişletmiş ve pek çok farklı türe karşılık gelen bir kavram olarak karşımıza çıkmasına öncülük etmiştir. Bu bağlamda liberaller ittifakları, devletlerin sadece güvenlik çıkarlarını değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve refah gibi daha geniş çıkarlarını da maksimize etmeleri için bir araç olarak görmektedirler. Örneğin, Avrupa Birliği (AB) gibi supranasyonel yapılar ya da Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN),

Afrika Birliği (AU), Mercosur, Karadeniz Ekonomik İş birliği (BSEC), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ya da Şanghay İşbirliği Örgütü (SCO) gibi hükümetler arası örgütler liberal anlayışa dayalı ittifak yapılarının önemli bir örneğidir. Bu ittifaklar ve benzerleri hem ekonomik hem de siyasi bir ittifak olup, üyeleri arasında barışın ve istikrarın hem politik hem de ekonomik açıdan korunmasına hizmet etmektedir. Bu yaklaşım liberal kuramın merkezinde bulunan ticaretin yapıcı rolü ve ticaretin geliştirdiği bağımlılıklar ile yakından bağlantılıdır. Buna göre ticaretin ortaya çıkaracağı sorumluluk ve bağımlılıklar barışın korunması konusunda daha kurumsal adımların atılmasını teşvik etmektedir. (Burchill, 2005, s.58; Walker, 2008, s. 451)

2.3. Realist ve Liberal Yaklaşımların Sınırlılıkları

Zaman içinde ittifak çalışmalarındaki bu pratik ve kuramsal çeşitlilik "alliance" kavramının tüm ittifak türlerine karşılık gelen algısını değiştirmiş ve literatürdeki tüm ittifak türlerini kapsayacak bir kavram olan ve "birlikte hareket etme/uyum" anlamına gelen "alignment" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. anı, "alliance" (ittifak) genellikle daha somut ve bağlayıcı bir işbirliğini ifade ederken, "alignment" daha geniş bir stratejik uyum anlamına gelmektedir. Bu çıkarım belirli bir kaynakta bulunmamakla birlikte ittifak kavramı kapsamında uzun yıllar yapılan çalışmaların sonucunda elde edilmiş gözlemlere dayanmaktadır. Literatürdeki bu değişimler sadece kavramsal bir dönüşümü değil kuramsal yeniliklere duyulan ihtiyacı da beraberinde getirmiştir. Zira ittifak konusuna en fazla değinen realist ve liberal kuramlar artık bu konuda yetersiz kalmaya başlamıştır.

Uluslararası ilişkiler kuramlarının iki temel akımı olan realizm ve liberalizm çerçevesinde ele alınan ittifak kavramı, literatürdeki ana dayanakları oluştursa da ittifakları kapsamlı bir çerçevede açıklama konusunda bazı sınırlılıklara sahiptir. Öncelikle Realist ve liberal yaklaşımlar, ittifak kavramını genellikle devlet merkezli bir perspektiften ele almaktadır. (Walt, 1987; Keohane, 1984) Bir başka ifade ile devlet, ittifakların oluşumunda temel bir aktör olarak kabul edilmektedir. Bu bakış açısı özellikle sınırların tartışıldığı, küreselleşmenin etkilerinin her geçen gün daha fazla hissedildiği ve devlet dışı aktörlerin daha güçlü ve görünür hale geldiği bu yeni dönemde ittifak kavramının da alternatif bir yöntemle açıklanmasını gerekli hale getirmiştir.

Bu sınırlılıklar aynı zamanda realist yaklaşım, ittifakları öncelikle güvenlik ve güç dengesi odaklı süreçler olarak ele alması, liberal kuram ittifaklara ekonomik iş birliği ve ortak çıkarlar bağlamında yaklaşması açısından da bazı noktaları göz ardı etmektedir. Bu bağlamda her iki kuram da ittifakların ekonomik altyapı ve sınıfsal dinamiklerle olan bağıını göz ardı etme eğilimindedir. Bu durum ittifak oluşum süreçlerini daha derin bir analizle açıklayacak alternatif bakış açılarına ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Zira realist ve liberal yaklaşımlar ise bu ilişkileri ideolojik ya da devletler arası çıkar çatışması bağlamında açıklamakta, bu da kapitalist üretim ilişkilerinin belirleyici rolünü görmezden gelmelerine yol açmaktadır (Walt, 1987, s.33; Haas, 2003, s.42). Özellikle askeri gücün yerini giderek ekonomik güce bırakması ya da bir başka ifade ile artık uluslararası ilişkilerin askeri üstünlük ile değil ekonomik üstünlük ile şekillendirilmesi, bu ekonomik gücün altında yatan sebeplerin ele alınması gerekli hale gelmiştir. Realist ve liberal kuramlar gücün elde edildikten sonraki etkilerine odaklandıkları için bazı durumlarda ittifakların oluşumunu açıklamada eksik kalmaktadırlar. Örneğin İngiltere'nin AB'den ayrılması ne ortak çıkar ne de güç dengesi gibi klasik yaklaşımlarla yeterince açıklanamamaktadır. Brexit, hem İngiltere'nin sermaye birikim dinamiklerini koruma stratejisinin bir parçası hem de hegemonik paylaşımı reddetme girişimi olarak anlaşılabilir.

Marksist kuram, doğrudan bir ittifak kuramı olarak geliştirilmese de ittifakların ekonomik altyapı ve üretim ilişkileri bağlamında şekillendiğini savunarak bu eksikliği giderebilecek eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Marksist yaklaşıma göre ittifaklar yalnızca ulusal güvenlik ya da ekonomik iş birliğine dayanan olgular değil, aynı zamanda küresel kapitalist sistemin sınıfsal ayrışmaları ve ekonomik çıktıların birer ürünüdür. Bu yaklaşım, özellikle gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ittifakların, uluslararası ekonomik iş bölümü ve sermaye birikim süreçlerinin sonucu olarak değerlendirilebileceğini öne sürmektedir. Dolayısıyla, Marksist perspektif, ittifakların yalnızca stratejik ya da ekonomik çıkarlar temelinde kurulmadığını, aynı zamanda uluslararası kapitalist yapının güç asimetrisi ve sınıfsal dinamikleriyle şekillendiğini vurgulamaktadır.

Özetle, realist ve liberal yaklaşımlar ittifak türleri ya da stratejilerini belirli bir bağlamda anlamaya çalışırken, Marksist yaklaşım bu stratejilere giden süreçlerin altında yatan ekonomik ve sınıfsal nedenleri açığa çıkarmaktadır. Bu açıdan Marksist analiz, ittifak olgusunu daha bütüncül bir çerçevede ele almayı mümkün kılmakta; ittifakların ekonomik altyapı ve sınıfsal dinamiklerle olan ilişkisini merkeze alarak literatürdeki boşlukları doldurma potansiyeli taşımaktadır. Bu bütüncül analiz, ittifak kavramına yönelik çalışmalarda daha kapsamlı bir perspektif geliştirilmesine katkı sunmaktadır. Sonuç olarak bu üç kuram arasındaki temel farklar, ittifakların oluşumundaki motivasyonların ve dinamiklerin nasıl ele alındığı konusunda ortaya çıkmaktadır.

3. Marksist Perspektif

Marksist kuramda klasik bakış açısının doğrudan bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı olmaması gibi ittifak hakkında da doğrudan bir yaklaşımı bulunmamaktadır. Ancak özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerin yükselişi Marksizm'i uluslararası ilişkiler üzerine düşünmeye sevk etmiştir. Bu doğrultuda uluslararası ilişkiler alanında ortaya konulan çalışmalarda Marksist kuramın ittifak kavramı hakkında çıkarımlarda bulunabilmesini olanaklı kılmaktadır. Marksist perspektif, uluslararası ilişkilerde ittifakları öncelikle ekonomik temele dayanan yapılar olarak değerlendirmektedir. (Devetak, George ve Weber 2012, s. 67) Bu yaklaşıma göre, ittifaklar yalnızca devletler arası güvenlik endişelerine veya güç dengesi arayışlarına indirgenemez; aksine, kapitalist üretim ilişkileri ve sermaye birikim süreçlerinin doğrudan bir sonucudur. Ayrıca Marksist kuram, ekonomik altyapının siyasal üstyapıyı belirlediği varsayımıyla ittifakları incelemekte ve bu doğrultuda, uluslararası ittifakların temelinde yatan dinamiklerin büyük ölçüde ekonomik çıktılar olduğuna işaret etmektedir. Bu perspektifte, küresel sınıflar ve ekonomik eşitsizlikler, ittifakların oluşumunda belirleyici etkenler olarak öne çıkmakta ve ittifakların yalnızca stratejik veya siyasi hedeflerle değil, ekonomik sistemin yapısal gereklilikleri doğrultusunda şekillendiğini vurgulamaktadır.

3.1. İttifakların Ekonomik Temelleri

Marksist kurama göre, uluslararası sistem, kapitalist üretim ilişkilerine dayalı olarak dünden bugüne değil, tarihsel bir sürecin ürünü olan üretim ilişkilerinin kümülatif bir sonucu olarak şekillenmiştir. Bu üretim ilişkileri sınıfların her geçen gün daha keskin hale gelmesine olanak tanımış ve ekonomik iş bölümünün uluslararası bir hal almasına sebep olmuştur. Uluslararası ekonomik iş bölümü, Marksist perspektifte ittifakların arkasındaki en önemli dinamiklerden biridir. Dünya ekonomisi, uluslararası ekonomik iş bölümü doğrultusunda şekillenirken, devletler arasındaki ittifaklar da bu çerçevede belirlenmektedir. Uluslararası ekonomik iş bölümü, sermayenin merkez (gelişmiş ülkeler) ve çevre (azgelişmiş ülkeler) arasındaki akışıyla belirlenir ve bu işbölümü, ittifakların alt yapı doğrultusunda nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Kapitalist sistemin temel dinamiklerinden biri olan eşitsiz sermaye birikimi, devletler arasındaki güç dengesizliklerinin ve ittifakların oluşumunun arkasındaki temel faktördür. Bu anlamda ittifaklar, devletlerarası askeri veya siyasi iş birliği değil, uluslararası kapitalist düzenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. J.A.Hobson (Hobson 2016; Hobson, 2005) ile şekillenen bu düşünce Lenin (Lenin, 2017a, s. 32; 2017b, s. 67; 2008, s. 44) ile emperyalizm kuramına katkısı ile birlikte gelişmiş ve Birinci Dünya Savaşı'nın kökeninde yatan hammadde yarışı ile daha dikkat çeker hale gelmiştir. Her iki savaşta kurulan ittifaklar, yüzeyde güvenlik kaygısıyla yapılmış görünse de esasen emperyalist rekabette geri kalmamak ve kolonyal üstünlüğü sürdürmek amacını taşımaktadır. Rosa Luxemburg da emperyalizmi, sermayenin rekabet mücadelesinin siyasal yansıması ve kapitalist olmayan bölgeler üzerinde hakimiyet kurma çabası olarak tanımlamıştır. (Luxemburg, 2003, s:426) Bukharin, dönemin tartışmalarına yeni bir perspektif getirerek uluslararası ekonomik iş bölümüne doğrudan değinen ilk düşünürlerden biri olmuştur. Marx'ın sosyal iş bölümü yaklaşımından yola çıkarak, ulusal ekonomiler arasındaki iş bölümünün – yani uluslararası iş bölümünün – önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca, üretici güçlerin eşitsiz gelişimine dikkat çekerek, 1960'lardan itibaren yoğun biçimde tartışılan ve tarımsal ürün ithalatı karşılığında mamul mal ihracatı gibi ekonomik eşitsizliklerin temelini oluşturan kavramın gelişimine katkıda bulunmuştur. (Buharin, 1975, s. 22)

3.2. Küresel Sınıflar ve İttifaklar

İkinci Dünya Savaşı sonrası giderek etkisini hissettiren kapitalist sistem ve ardı ardına bağımsızlığını kazanan devletin ortaya çıkması ile artık küresel kapitalist sistemi değil bu sistemin sonuçlarını irdeleyen çalışmalar popüler hale gelmiştir. Özellikle Üçüncü Dünya'nın geri kalmışlığının altında yatan sebepler üzerine yapılan çalışmalar artarken aynı zamanda Üçüncü Dünya'nın içinde buldukları kısır döngüden birlikte hareket ederek çıkma eğilimleri oluşmuştur. Az gelişmişliğin kaynağı olarak kapitalist sistemi gündeme getiren düşünürlerden ilki olan Andre Gunder Frank'ın (Frank, 2004; Mandel ve Frank, 1995; Frank, 1974; Frank, 1969) katkılarıyla şekillenen Bağımlılık Kuramı, döneminin önde gelen birçok düşünürü için uluslararası sistemi anlamada temel bir çerçeve işlevi görmüştür. Bu kurama ekonomik perspektiften önemli katkılar sunan isimlerden biri de ekonomist Samir Amin'dir. (Amin, 2006; Amin, 2009) Amin, Frank'ın Bağımlılık Kuramını kapitalizmin tekelleşmesi ve ekonomik adaletsizlikler açısından derinleştirerek yeniden yorumlamıştır. Amin'e göre gelişmiş ülkelerdeki küçük bir kesimin, az gelişmiş toplumlarda üretilen artı değeri kendi bünyesinde toplaması, emperyalist genişlemenin en belirgin niteliğidir. (Amin, 2009, s. 52) Bu sayede ortaya çıkan tekeller uluslararası iş bölümünde eşitsizliğin önünü açmış ve sömürüyü yaygın hale getirmesini sağlamıştır. (Amin, 2008, s. 131; Amin, 2018, s. 147; ayrıca bkz. Başkaya, 2015) Sonucunda ise dünya merkez-çevre ve bazen de yarı-çevre olarak kutuplara bölünmüştür. (Amin, 2017, s. 48) Bir başka ifade ile kapitalist sistem küresel sınıfların oluşmasına ve bu sınıflar etrafında şekillenen ittifakların ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır. Küresel sınıflar, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde şekillenmekte ve bu sınıfların çıkarları doğrultusunda ittifaklar kurulmaktadır. Örneğin, gelişmiş ülkeler arasındaki ittifaklar, sermaye birikimini kontrol altında tutmak ve kapitalist düzeni sürdürmek amacıyla kurulurken, az gelişmiş ülkeler arasındaki ittifaklar, bu sermaye akışını dengelemek ve kendi ekonomik çıkarlarını korumak için şekillenmektedir. G20, BRICS gibi örgütlere üye yarı-çevre ülkeler ise günün kuzeyi olabilmek adına bir araya gelmektedirler.

Ortaya çıkan kutuplaşma üzerine en sistemli çalışmalara öncülük eden isim olan Immanuel Wallerstein, Bağımlılık Kuramına yeni bir boyut getiren Dünya Sistemleri Analizi ile uluslararası ekonomik iş bölümünün getirdiği ayrışmayı derinlemesine analiz etmiştir. Wallerstein'a göre Dünya ekonomisi, birden fazla siyasi birimi barındırır ve modern dünya sisteminde bu birimler gevşek bir devletler arası ağ ile birbirine bağlıdır. Bu yapıyı bir arada tutan en önemli unsur ise kendi içinde oluşturulmuş iş bölümü sistemidir. (Wallerstein, 2014, s. 51-52) Tarafların bir kısmı iş bölümündeki pozisyonunu korurken, bir kısmı da başka bir pozisyona terfi etme ya da başka bir tarafın pozisyonunu iyileştirmesine engel olma adına ittifaklara dahil olacaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Üçüncü Dünya ülkeleri arasındaki yakınlaşmalar bu minvalde değerlendirilebilmektedir. (Bkz. Wallerstein, 1974a; Wallerstein, 1974b; Wallerstein, 2008; Wallerstein, 2016)

Soğuk Savaşın sonuna yaklaştıkça Marksist kuramlarda yeni bakış açıları peşi sıra literatüre girmeye başlamıştır. Özellikle Neo-Gramscici yaklaşımları ile dikkat çeken Robert Cox Marksist literatür ile beraber ittifak literatürüne de katkı sağlamıştır. Özellikle Gramscici'den aldığı hegemonya ve rıza kavramlarını uluslararası sisteme adapte ederek bu konudaki boşluğa önemli bir katkı yapmıştır. Ona göre rıza, toplumda egemen sınıfın hegemonyası tarafından oluşturulur ve rıza yoluyla kurulan hegemonya ulus aşırı sınıfları, örgütleri ve uluslararası hukuku, kapitalizmi ve onun eşitsizliklerini yeniden üretmektedir. (Pal, s. 45) Ortaya çıkan eşitsizlikler ise ulus üstü kapitalist sınıflar arasındaki ayrımı derinleştirmekte ve bu sınıflar etrafında şekillenen sivil toplum ağları burjuvazinin hegemonyasını ayakta tutmakla birlikte karşı hegemonyanın da üzerine inşa edildiği zemini oluşturmaktadır. (Cox, 1999) Bu bağlamda iş bölümünün tepesindeki gruplar, kazançlarını koruma ve artırma amacıyla kendilerine benzer durumda olanlarla ittifak kurma eğilimindedir, zira dezavantajlılarla ittifak kurmak kazanç paylaşımını gerektirir ve bu, aradaki gelir dağılımı farklılıklarını azaltabilmektedir. Bu durum, sistemdeki genel güç dengesini doğrudan değiştirmese bile dezavantajlı tarafın konumunu güçlendirebilecek ve küresel ölçekte daha dengeli bir güç dağılımına yol açarak sistemin işleyişinde kayda değer bir değişime neden olabilecektir.

Soğuk Savaşın bitişini takiben uluslararası ilişkilerde etkisi hissedilen bir başka kuram özellikle kimlik kavramı üzerine inşa edilen ve proleter sınıfın küreselleşmesi (Bkz. Hardt ve Negri, 2023) ile yeni bir boyut kazanıldığı üzerinde duran post-yapısalcı yaklaşımdır. Küresel hareket kazanan sınıf kavramı uluslararası iş bölümünün yeniden yapılandırılmasını ve her bir ülkedeki üretim yapılarının yeniden düzenlenmesini içermekte ve her bir toplumun sosyal ve siyasi dokusu üzerinde önemli sonuçlar doğurmaktadır. (Robinson, 1996) William I. Robinson'a göre uluslar artık dışarıdan daha geniş bir sisteme değil, içeriden tekil bir küresel sosyal oluşuma bağlıdır. (Robinson, 1998) Bu oluşum sermayenin de küreselleşmesini sağlamıştır ancak sermaye küresel hale gelse de belirli merkez ülkelerde yoğunlaşmaya devam etmektedir. (Robinson, 1995) Bu merkez ülkelerde yer alan çok uluslu şirketler, yoğunlaşmanın sürekliliğini ve denetimini mümkün kılan başlıca faktördür. Buna göre yüzyıl yıl önce sanayi ve hammadde sahibi ülkeler arasındaki sınıfsal ayrımın devam ettirilebilmesi için daha karlı olan bilişim alanındaki çalışmalar gelişmiş ülkelerin tekelinde gelişirken, sanayi gibi artık daha az kârlı hale gelen sektörler az gelişmiş ülkelere kaydırılarak eşitsiz gelişmenin devam ettirilmesi sağlanmaktadır. Alex Callinicos, kapitalist devletler arasındaki eşitsiz ilişkilerin devam ettirilmesinde uluslararası iş birliği mekanizmalarının oynadığı kritik rolü vurgulamaktadır. Ona göre, ulusötesi alanda kurulan bu iş birliği biçimleri, uluslararası finans kuruluşları (Dünya Bankası, IMF gibi), G8 gibi küresel ekonomik forumlar, NATO gibi askeri ittifaklar ve Birleşmiş Milletler gibi diplomatik örgütler üzerinden kurumsallaşmaktadır. Bu kurumlar, dünya genelindeki ekonomik güç dengesinde meydana gelen değişimlerin jeopolitik gerilimlere veya meydan okumalara dönüşmesini büyük ölçüde engellemektedir. Örneğin, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar, küresel finansal sistemde istikrarı sağlamak adına az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere kredi verirken, bu kredilerin belirli neoliberal ekonomik reformlar şartıyla sunulması, bu ülkelerin bağımsız ekonomik politikalar geliştirme kabiliyetini sınırlamakta ve gelişmiş ülkelerin çıkarlarını koruyan bir ekonomik düzeni sürdürmektedir. Benzer şekilde NATO, küresel ölçekte askeri gücün belirli bir hiyerarşi içerisinde kalmasını sağlayarak, Batı'nın liderlik pozisyonunu pekiştirmektedir. Callinicos'a göre, bu tür kurumlar ve iş birliği mekanizmaları, yalnızca belirli ülkelerin (özellikle gelişmiş kapitalist devletlerin) ekonomik ve politik hegemonyasını güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda bu hegemonyanın gerçekten "küresel" bir nitelik kazanmasına da yardımcı olur. Örneğin, G8 gibi platformlar, dünya ekonomisinin en güçlü devletlerini bir araya getirerek küresel ekonomik politikaların çerçevesini belirlerken, az gelişmiş ülkelerin bu süreçlerde genellikle marjinalleştirilmesine yol açmaktadır. Böylece hem ekonomik hem de politik alandaki güç eşitsizliği süreklilik kazanmakta, aynı zamanda az gelişmiş ülkelerin bu mekanizmalara meydan okuma kapasitesi sistematik olarak sınırlandırılmaktadır. (Callinicos, 2007, s. 546)

Bu yaklaşımlar çerçevesinde uluslararası sistemde ortaya çıkan ittifaklar ya küresel artı değeri ellerinde tutma ya da bu artı değere ulaşmak için, uluslararası ekonomik iş bölümünün aynı safında yer alan taraflar ile kurulmaktadır. Biraz daha açık bir ifade ile güçlü devletler ya sahip oldukları artı değeri korumak ve geliştirmek için benzer ekonomik güce sahip taraflarla ittifaklar kurmakta ya da artı değere ulaşmalarını engellemek yani çevre ülkelerin çevre vasfını korumak için iş bölümünde alt sınıflarda yer alan ülkelerle ittifaklar kurmaktadır. Tersine yönde ise iş bölümünün altındaki taraflar ya sınıf atlamak için kendilerine benzer güçlerle ittifaklar kurmakta – ki Neo-Gramsciciler bu durumu karşı hegemonya olarak ele almışlardır- ya da güçlü tarafların sahip olduğu artı değerden küçük de olsa bir pay alabilme ümidi ile üst sınıflarda yer alan taraflarla ittifağa yönelmektedir. Cox, 1992, s.174, Cox, 2004, s. 314)

Marksist kuram, realist ve liberal yaklaşımlardan farklı olarak ittifakları ekonomik altyapıya dayalı bir süreç olarak görmekte ve ittifakların arkasındaki temel motivasyonun sermaye birikimi ve sınıfsal çıkarlar olduğunu savunmaktadır. Bu perspektifte, devletler arasındaki ittifaklar, yalnızca güvenlik kaygıları veya ticaret ilişkileri üzerinden değil, aynı zamanda küresel kapitalist sistemin yarattığı eşitsizlikler ve üretim ilişkileri doğrultusunda şekillenmektedir.

4. İttifaklara Eklektik Bir Bakış

Kuramların karşılaştırılması, her bir yaklaşımın ittifak kavramına kattığı farklı perspektifleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Realist kuram, ittifakların güvenlik ve güç dengesi üzerine odaklanarak kısa vadeli stratejik iş birliklerini vurgularken, liberal kuram ittifakların daha çok iş birliği ve ortak ekonomik çıkarlar çerçevesinde uzun vadeli süreçler olduğunu öne sürmektedir. Marksist kuram ise bu iki yaklaşımdan farklı olarak, ittifakların küresel kapitalist sistemdeki ekonomik ve sınıfsal yapıların bir ürünü olduğunu savunmaktadır.

Bu çalışma, Marksist uluslararası ilişkiler kuramları dışındaki ittifak çalışmalarını reddediyor gibi görünse de esasen amaç kuramlar arasında belirgin bir ayrım yaparak tüm kuramların ittifak kavramını açıklamadaki önemini göz ardı etmeden yeni bir bakış açısı ile bu kavramı ele almaktır. Bu kuramlar arasındaki ayrım, alt yapı ve üst yapı kavramları temelinde şekillenmektedir. Realizm, liberalizm ve bunların türevleri, ittifak olgusunu genellikle ortaya çıkan stratejiler bağlamında ele almaktadır. Özellikle realizm, ittifakları güvenlik çalışmaları çerçevesine indirgerken, dış politika tercihlerini inceleyen üst yapısal bir yaklaşım sunmaktadır. Benzer şekilde, liberal kuram, ekonomik ilişkiler konusundaki vurgusuyla Marksist analize yaklaşıp da bu çerçevede çıkarlar, demokrasi ve kurumsallaşma gibi kavramlara odaklanarak yine üst yapısal bir bakış açısı benimsemektedir. Buna karşılık, Marksist analiz, diğer kuramların ortaya koyduğu üst yapısal ittifak stratejilerini tamamen reddetmemekte, ancak bu stratejilerin ortaya çıkmasına ve tercih edilmesine neden olan alt yapısal unsurları vurgulamakta ve bu unsurların analizine odaklanmaktadır.

Bu üç kuramı birleştirerek, ittifakların uluslararası sistemdeki rolünü daha kapsamlı bir şekilde anlamak mümkündür. Buna göre realist ve liberal kuramlar ittifakların kuruluş amaçlarını ve ortaya çıkan ittifak türlerini anlamamıza olanak tanırken Marksist kuramlar bu oluşumların altında yatan temel sebepleri ortaya koymamıza yardımcı olmaktadır. Buna göre ittifaklar, devletlerin güvenlik/ekonomik vb. çıkarlarını maksimize etme aracı olarak küresel ekonomik iş bölümü ve sınıfsal çıkarlar doğrultusunda şekillenen uzun vadeli yapılar olarak bütüncül bir anlayış ile ele alınmalıdır. Bu bağlamda Marksist kuramlar, ittifakların arkasındaki ekonomik ve sınıfsal dinamikleri analiz ederek, realist ve liberal yaklaşımların eksik bıraktığı alanları tamamlamaktadır.

Marksist kuram, ittifakların ekonomik altyapı ve sınıfsal dinamiklerle bağlantısını anlamakta güçlü bir araç sunmakla birlikte, devletlerin otonomisi, devlet-dışı aktörlerin rolü, kültürel faktörler ve kısa vadeli jeopolitik dinamikler gibi unsurları açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu eksiklikler, Marksist kuramın uluslararası ittifaklara dair daha geniş ve çok katmanlı analizler sunması gerektiğini ve bu bağlamda ittifakları anlamak için tek yönlü analizlerin değil farklı yaklaşımların birlikte anılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

5. Sonuç

Uluslararası ilişkilerde ittifaklar, devletlerin ulusal çıkarlarını koruma ve güvenliklerini sağlama amacıyla sıkça başvurdukları stratejik araçlardır. Ancak bu stratejik iş birliklerinin nasıl ve neden kurulduğu sorusu, farklı kuramsal yaklaşımlar tarafından çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Realist ve liberal kuramlar, ittifakları genellikle devletlerin ulusal güvenlik kaygıları veya ekonomik çıkarları doğrultusunda oluşturduğu iş birlikleri olarak ele alırken, Marksist kuram, ittifakların arkasındaki ekonomik ve sınıfsal dinamikleri analiz ederek daha derin bir perspektif sunmaktadır.

Realist kuram, devletlerin uluslararası sistemde hayatta kalma mücadelesi verdiğini ve ittifakların bu mücadelede stratejik araçlar olduğunu savunmaktadır. Bu kurama göre, ittifaklar, güç dengesi ve güvenlik sağlama çabaları çerçevesinde geçici iş birlikleridir. Güç dengesi yaklaşımı, devletlerin birbirlerinin güç kazanma potansiyellerini dengelemek için ittifaklar kurduklarını öne sürmektedir. Ancak realist yaklaşım, ittifakların temelde nasıl şekillendiği ile yeterince ilgilenmemektedir.

Liberal kuram ise ittifakların, devletler arasında karşılıklı bağımlılık ve ekonomik iş birliği çerçevesinde oluştuğunu savunmaktadır. Bu kurama göre, devletler ekonomik ve politik çıkarlarını maksimize etmek için uzun vadeli iş birliklerine girmektedirler. Karşılıklı bağımlılık, ekonomik ilişkilerin devletler arasındaki barışı teşvik ettiğini vurgulamaktadır. Ancak bu yaklaşım da ittifakların arkasındaki derin ekonomik eşitsizlikleri ve sınıfsal yapıların etkisini ihmal etmektedir.

Marksist kuram, ittifakları yalnızca güvenlik veya ekonomik iş birliği bağlamında değil, uluslararası kapitalist sistemin yarattığı eşitsizlikler ve sınıfsal yapılar doğrultusunda analiz etmektedir. Marksist perspektife göre, ittifakların temelinde yatan neden, devletlerin sınıfsal çıkarlarını koruma ve küresel sermaye birikimini kontrol etme arzusudur. Özellikle azgelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasındaki ittifaklar, bu sermaye birikimi sürecinde güç dengesizliklerini dengelemek için kurulmuş yapılardır.

Bu makalede, ittifak kavramını farklı kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde ele alarak, Marksist perspektifin sunduğu alternatif bakış açısını derinlemesine incelenmiştir. Marksist kuram, ittifakların küresel kapitalist düzenin bir parçası olduğunu ve ekonomik altyapının bu ittifakların arkasındaki en önemli dinamik olduğunu savunarak, uluslararası ilişkiler literatürüne farklı bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu bağlamda kaleme alınan bu çalışmada da ittifakların yalnızca devletler arası güvenlik veya ekonomik çıkarlar doğrultusunda değil, aynı zamanda küresel sınıfsal yapılar ve sermaye birikimi bağlamında da analiz edilmesi gerektiği ortaya koyulmuştur.

Marksist perspektifin, uluslararası ittifaklar üzerine yapılacak gelecekteki çalışmalar için önemli bir kuramsal çerçeve sunması hedeflenmiştir. Bu çerçeve, ittifakların oluşumundaki ekonomik ve sınıfsal dinamikleri anlamada güçlü bir araç olarak değerlendirilmeli ve uluslararası ilişkilerde ittifakların analizinde daha geniş bir yer bulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Amin, S. (2008). *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme* (Çev. S. Lim). İstanbul: Yordam Kitap.
- Amin, S. (2009). *Ending the Crisis of Capitalism or Ending Capitalism?* (Trans. V. Bawtree). Pambazuka Press.
- Amin, S. (2006). *Beyond US Hegemony?: Assessing the Prospects for a Multipolar World* (Trans. P. Camiller). World Book Publishing.
- Amin, S. (2017). *Kapitalizmden uygarlığa* (Y. Dönmez & N. Atabağsoy, Trans.). Yordam Kitap.
- Amin, S. (2018). *Liberal virüs: Sürekli savaş ve dünyanın Amerikanlaştırılması* (F. Başkaya, Trans.). Yordam Kitap.
- Balta, E. (2021) Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, İletişim Yayınları
- Başkaya, F. (2015). *Az gelişmişliğin sürekliliği* (8. Baskı). Öteki Yayınevi.
- Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (Eds.). (2014). *The globalization of world politics* (6th ed.). Oxford University Press.
- Brawley, M. R. (2004). The Political Economy of Balance of Power Theory. In T. V. Paul, J. J. Wirtz, & M. Fortmann (Eds.), *Balance of Power* (pp. 45–67). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Burchill, S. (2005). *Liberalism*. In S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, M. Paterson, C. Reus-Smit, & J. True (Eds.), *Theories of international relations* (3rd ed., pp. 141-160). Palgrave Macmillan.
- Burchill, S., & Linklater, A. (2015). *Uluslararası ilişkiler teorileri* (4th ed.). Küre Yayınları.
- Buharin, N. (1975). *Dünya ekonomisi ve emperyalizm* (Ş. Barlas, Trans.). Özgün Yayınları.
- Callinicos, A. (1995). Does capitalism need the state system? In S. McGlinchey, R. Walters, & C. Scheinpflug (Eds.), *International Relations Theory* (pp. 542-546). E-International Relations Publishing.
- Chong, J. I. (2003). Revisiting responses to power preponderance: Going beyond the balancing-bandwagoning dichotomy. *Institute of Defence and Strategic Studies Singapore*.
- Christensen, T. J., & Snyder, J. (1990). *Chain gangs and passed bucks: Predicting alliance patterns in multipolarity*, International Organization, Vol. 44, No. 2, Spring, (pp. 137-168.)
- Christensen, T. J., & Snyder, J. (1997). Progressive Research on Degenerate Alliances. *American Political Science Review*, 91(4), 919–922.
- Cox, R. W. (2004). Beyond empire and terror: Critical reflections on the political economy of world order. *New Political Economy*, 9(3).
- Cox, R. W. (1999). Civil society at the turn of the millennium: Prospects for an alternative world order. *Review of International Studies*, 25(1), 3-28
- Cox, R. W. (1992). Multilateralism and world order. *Review of International Studies*, 18(2), 161–180.
- Croucher, A. (2013, October 5). Chain-Ganging and the Outbreak of World War I: Causation or Coincidence? *E-International Relations*. Retrieved from <https://www.e-ir.info/2013/10/05/chain-ganging-and-theoutbreak-of-world-war-i-causation-or-coincidence/>
- Devetak, R., George, J., & Weber, M. (2012). *Marxism and critical theory*. In R. Devetak, A. Burke, & J. George (Eds.), *An introduction to international relations* (pp. 66-71). Cambridge University Press.

- Doyle, M. W. (1986). Liberalism and World Politics. *American Political Science Review*, 80(4), 1151–1169.
- Doyle, M. W. (1997). *The ways of war and peace*. W. W. Norton & Company.
- Dunne, T. (2014). Liberalism. In S. Smith, P. Owens, & J. Baylis (Eds.), *The Globalization of World Politics* (6th ed., pp. 45–67). Oxford: Oxford University Press.
- Fedder, E. H. (1968). The Concept of Alliance. *International Studies Quarterly*, 12(1), 65–86.
- Fordham, B., & Poast, P. (2016). All alliances are multilateral: Rethinking alliance formation. *The Journal of Conflict Resolution*, 60(5), 840–865.
- Frank, A. G. (1969). *Latin America: Underdevelopment or revolution: Essays on the development of underdevelopment and the immediate enemy*. Monthly Review Press.
- Frank, A. G. (1974). *Lumpenbourgeoisie: Lumpendevlopment, dependence, class, and politics in Latin America*. Monthly Review Press.
- Frank, A. G. (2004). *The development of underdevelopment*. In K. A. Mingst & J. Snyder (Eds.), *Essential readings in world politics* (2nd ed.). W. W. Norton Company Inc.
- Friedman, J. R., Bladen, C., & Rosen, S. (1970). *Alliance in International Politics*. Boston: Allyn and Boston Inc.
- Haas M. L., (2003). Ideology and Alliances: British and French External Balancing Decisions in the 1930s, *Security Studies*, 12:4, 34-79.
- Hardt, M., & Negri, A. (2023). *İmparatorluk* (10th ed.). Ayrıntı Yayınları.
- Hobson, J. A. (2016). Eperyalizmin Ekonomik Ana Kökenleri. In P. R. Viotti & M. V. Kauppi (Eds.), *Uluslararası İlişkiler Teorisi* (Çev. M. Aksoy, pp. 219–222). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hobson, J. A. (2005). *Imperialism: A study*. Cosimo.
- Holsti, O., Hopmann, P. T., & Sullivan, J. D. (1973). *Unity and disintegration in international alliances: Comparative studies*. Wiley-Interscience.
- Ikenberry, G. J. (2009). Liberalism in a realist world: International relations as an American scholarly tradition. *International Studies*, 46(1&2), 203–219.
- Izumikawa, Y. (2018). Binding strategies in alliance politics: The Soviet-Japanese-US diplomatic tug of war in the mid-1950s. *International Studies Quarterly*, 62, 108-120.
- Jervis, R. (2017). *Perception and misperception in international politics* (New paperback edition). Princeton University Press.
- Johnson, T., & Heiss, A. (2018). Liberal institutionalism, international organization, and global governance. In T. G. Weiss & R. Wilkinson (Eds.), *Liberal institutionalism: 2nd edition* (pp. 120-125). Routledge.
- Kai, H. (2012). Undermining adversaries: Unipolarity, threat perception, and negative balancing strategies after the Cold War. *Security Studies*, 21(2), 154-179.
- Keating, V. C., & Ruzicka, J. (2014). Trusting Relationships in International Politics: No Need to Hedge. *Review of International Studies*, 40(4), 753–770.
- Keohane, R. O. (1988). Alliances, Threats, and the Uses of Neorealism. In T. V. Paul, J. J. Wirtz, & M. Fortmann (Eds.), *International Security*, 13(1), 169–176.

- Keohane, R. O. (1984) *After Hegemony, Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press.
- Kuik, C.-C. (2021). Getting Hedging Right: A Small-State Perspective. *China International Strategy Review*, 3, 300–315.
- Lai, B., & Reiter, D. (2000). Democracy, Political Similarity, and International Alliances, 1816–1992. *The Journal of Conflict Resolution*, 44(2), 203–227.
- Lamy, S. L. (2014). Contemporary main stream approaches: Neo-realism and neo-liberalism. In S. Smith, P. Owens, & J. Baylis (Eds.), *The globalization of world politics* (6th ed., p. 13). Oxford University Press.
- Larson, D. W. (1991). Bandwagon images in American foreign policy. In R. Jervis & J. Snyder (Eds.), *Dominoes and bandwagons: Strategic beliefs and great power competition in the Eurasian Rimland* (pp. 115-145). Oxford University Press.
- Lenin, V. I. (2008). *Emperyalist ekonomizm: Marksizmin bir karikatürü* (3. Baskı). Sol Yayınları.
- Lenin, V. I. (2017a). *Marksist öğretisi*. Kor Kitap.
- Lenin, V. I. (2017b). *Emperyalizm: Kapitalizmin en yüksek aşaması* (14. Baskı). Sol Yayınları.
- Lind, J. M. (2004). Pacifism or passing the buck? Testing theories of Japanese security policy. *International Security*, 29(1), 92-121.
- Liska, G. (1962). *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Luxemburg, R. (2003). *The Accumulation of Capital*. Routledge.
- Mandel, E., & Frank, A. G. (1995). *Ekonomik kriz ve az gelişmiş ülkeler* (N. Saraçoğlu, Trans.). Yazın Yayıncılık.
- McDonald, B., & Rosecrance, R. (1985). Alliance and structural balance in the international system: A reinterpretation. *The Journal of Conflict Resolution*, 29(1), 57-82.
- Morgenthau, H. (2004). *The balance of power*. In K. A. Mingst & J. Snyder (Eds.), *Essential readings in world politics* (2nd ed.). W. W. Norton Company Inc.
- Morgenthau, H. J., & Thompson, K. W. (2005). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (7th ed.). Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Morrow, J. D. (1993). Arms Versus Allies: Trade-Offs in the Search for Security. *International Organization*, 47(2), 207–233.
- Özertan, S. (2024). Birleşmiş Milletler Zemininde İttifaklar: Dönem Ve Dinamik Örüntüleri, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- Pal, M. (n.d.). *Marxism*. In S. McGlinchey, R. Walters, & C. Scheinpflug (Eds.), *International relations theory* (pp. 42-48). E-International Relations Publishing.
- Plümper, T., & Neumayer, E. (2015). Free-riding in alliances: Testing an old theory with a new method. *Conflict Management and Peace Science*, 32(3), 247–268.
- Robinson, W. I. (1998). Beyond Nation-State Paradigms: Globalization, Sociology, and the Challenge of Transnational Studies. *Sociological Forum*, 13(4), 561–594.
- Robinson, W. I. (1995). Pushing polyarchy: The US-Cuba case and the third world. *Third World Quarterly*, 16(4), 643-659.

- Robinson, W. I. (1996). Transnational politics and global social order: A reassessment of the Chilean transition in light of U.S. intervention. *Journal of Political & Military Sociology*, 24(2), 1-30.
- Rosenau, J. N., & Durfee, M. (2000). *Thinking theory thoroughly: Coherent approaches to an incoherent world* (2nd ed.). Westview Press.
- Schroeder, P. (1994). Historical reality vs. neo-realist theory. *International Security*, 19(1), 108–148.
- Snyder, G. H. (1990). Alliance Theory: A Neorealist First Cut. *Journal of International Affairs*, 44(1), 103–123.
- Snyder, G. H. (1991). Alliances, Balance, and Stability. *International Organization*, 45(1), 121–142.
- Snyder, G. H. (1997). *Alliance politics*. Cornell University Press.
- Snyder, G. H. (1991). The security dilemma in alliance politics. *World Politics*, 44(4), 466-488.
- Snidal, D. (1991). Relative gains and the pattern of international cooperation. *American Political Science Review*, 85(3), 701-726.
- Sönmezoğlu, F. (2000). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (3. baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Tierney, D. (2011). Does chain-ganging cause the outbreak of war? *International Studies Quarterly*, 55(2), 285-304.
- Walker, T. C. (2008). Two Faces of Liberalism: Kant, Paine, and the Question of Intervention. *International Studies Quarterly*, 52(3), 449–468.
- Wallerstein, I. (2014). *Dünya Sistemleri Analizi-Bir Giriş* (Çev. E. Abadoğlu & N. Ersoy, 3. Baskı). İstanbul: BGST Yayınları.
- Wallerstein, I. (2016). *Tarihsel kapitalizm ve kapitalist uygarlık* (7th ed., N. Alpay, Trans.). Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. (2004). The inter-state structure of the modern world-system. In K. A. Mingst & J. Snyder (Eds.), *Essential readings in world politics* (2nd ed., pp. 67–74). W. W. Norton Company Inc.
- Wallerstein, I. (1974b). *The modern world-system: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. Academic Press.
- Wallerstein, I. (1984). *The politics of the world-economy: The states, the movements, and the civilizations*. Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (1974a). The rise and future demise of the world capitalist system: Concepts for comparative analysis. *Comparative Studies in Society and History*, 16(4), 387-415.
- Walt, S. M. (1985). Alliance formation and the balance of world power. *International Security*, 9(4), 3-43.
- Walt, S. M. (2009). Alliances in a unipolar world. *World Politics*, 61(1), 86–120.
- Walt, S. M. (1991). Alliance formation in Southwest Asia. In R. Jervis & J. Snyder (Eds.), *Dominoes and bandwagons: Strategic beliefs and great power competition in the Eurasian rimland* (pp. 275–304). Oxford University Press.
- Walt, S. M. (1988). Testing theories of alliance formation: The case of Southwest Asia. *International Organization*, 42(2), 275-316.
- Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*. New York: Cornell University Press. Walt, S. M. (1997). Why alliances endure or collapse. *Survival*, 39(1), 156-179.
- Waltz, K. (1967). International structure, national force, and the balance of world power. *Journal of International Affairs*, 21(2), 215-231.

- Waltz, K. (1991). Evaluating theories. *The American Political Science Review*, 91(4). Waltz, K. N. (1979). Theory of international politics. Addison Wesley Publishing Company.
- Weitsman, P. A. (1997). Intimate Enemies: The Politics of Peacetime Alliances. *Security Studies*, 7(1), 156–193.
- Weitsman, P. A. (2014). *Waging war: Alliances, coalitions, and institutions of interstate violence*. Stanford University Press.
- Wilkins, T. S. (2012). Alignment, not 'alliance': The shifting paradigm of international security cooperation: Toward a conceptual taxonomy of alignment. *Review of International Studies*, 38(1), 53- 76.
- Wiltse, E. Ç. (2018). Liberalizm, İş Birliği, Kolektif Güvenlik Ve Neo-Liberal Kurumsalcılık. in E. Çelik Wiltse (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (3. Baskı, s. 144). İletişim Yayınları.
- Wright, Q. (1942). *A Study of War* (Vol. II). Chicago: University of Chicago Press.